

Recognizing the Concept of Neshat (Vitality/Joy) in the Holy Quran Based on Content Analysis of Related Verses

Ali Janghorban¹ Faezeh Taghipour² Zinat Najari³

1. MSc Health Service Management, School of Health, Mashhad University of Medical Sciences, Mashhad, Iran.

2. Associate Professor of Communication Sciences and Business Management, Department of Humanities and Law, Isfahan (Khorasgan) Branch, Islamic Azad University, Isfahan, Iran (Corresponding Author).

3. Bachelor of Theology, Faculty of Literature, University of Isfahan, Isfahan, Iran.

Corresponding Email: faezeh.taghipour@gmail.com

 <https://doi.org/10.22034/jksl.2025.515120.1452>

Article History:

Received: 2025-04-09

Revised: 2025-06-01

Accepted: 2025-06-02

Online First: 2025-10-06

Keywords

Qur'ān,

Mercy,

Hope,

Cheerfulness (Nashāt),

Content Analysis.

Type of Article:

Research

Abstract: Cheerfulness (Nashāt) is a concept that has internal, behavioral, and social dimensions and is associated with notions such as satisfaction, hope, smiling, and mental and social health. In the Qur'ānic perspective, cheerfulness is a state of inner happiness, heartfelt sureness, and spiritual contentment arising from connection with God, faith, gratitude for blessings, righteous deeds, and hope for divine reward. This research aims to explain the concept of cheerfulness based on a content analysis of related concepts in the verses of the Holy Qur'ān. The research method is qualitative content analysis with an inductive approach. For this purpose, a list was used as the data collection tool, and Qur'ānic software was employed to prepare and extract the relevant verses. The analysis and examination of the findings indicate that the cause or context of cheerfulness is significant and has positive or negative aspects. In general, cheerfulness can be divided into two categories: praiseworthy cheerfulness and blameworthy cheerfulness. The most important results of the research are that: praiseworthy and desirable cheerfulness from the perspective of the Holy Qur'ān includes faith-based and divine cheerfulness, which is connected to monotheistic values, spirituality, gratitude, and piety, and in the Hereafter leads to divine satisfaction and otherworldly felicity; whereas blameworthy and reprehensible cheerfulness from the perspective of the Holy Qur'ān includes non-faith-based cheerfulness, which is associated with factors such as worldly wealth and property and illegitimate pleasures, and in the Hereafter leads to fall and divine punishment.

How to cite:

Janghorban, Ali., Taghipour, Faezeh., & Najari, Zinat. (2025). Recognizing the Concept of Neshat (Vitality/Joy) in the Holy Quran Based on Content Analysis of Related Verses. *Quran, Culture And Civilization* , 7 (1), 49-68.
<https://doi.org/10.22034/jksl.2025.515120.1452>

بازشناسی مفهوم نشاط در قرآن کریم بر اساس تحلیل محتوای آیات مرتبط

علی جانقربان^{۱*} idفائزه تقی پور^۲ idزینت نجاری^۳ id<https://doi.org/10.22034/jksl.2025.515120.1452>

مقاله: پژوهشی

دریافت: ۱۴۰۴-۰۱-۲۰

بازنگری: ۱۴۰۴-۰۳-۱۱

پذیرش: ۱۴۰۴-۰۳-۱۲

انتشار آنلاین: ۱۴۰۴-۰۷-۱۴

چکیده

نشاط مفهومی است که جنبه درونی و رفتاری و اجتماعی دارد و با مفاهیمی از جمله رضایت، امید، لبخند و سلامت روانی و اجتماعی مرتبط است. نشاط در نگرش قرآنی، حالتی از خرسندی درونی و اطمینان قلبی و رضایت روحی است که از ارتباط با خدا، ایمان، شکر نعمت، عمل صالح و امید به پاداش الهی ناشی می‌شود. این پژوهش با هدف تبیین مفهوم نشاط بر اساس تحلیل محتوای مفاهیم مرتبط در آیات قرآن کریم انجام شده است. روش تحقیق تحلیل محتوای کیفی با رویکرد استقرایی است. به این منظور، ابتدا ابزار گردآوری اطلاعات فهرست و برای تهیه و استخراج آیات مرتبط، از نرم‌افزارهای قرآنی استفاده شد. تحلیل و بررسی یافته‌ها نشان می‌دهد علت یا زمینه نشاط مهم و دارای وجوه مثبت یا منفی است. به‌طورکلی می‌توان نشاط را در دو دسته نشاط ممدوح و نشاط مذموم تقسیم‌بندی کرد. اهم نتایج حاصل از تحقیق عبارت است از اینکه: نشاط ممدوح و مطلوب از منظر قرآن کریم شامل نشاط ایمانی و الهی است و با ارزش‌های توحیدی، معنویت، شکرگزاری و تقوا ارتباط و پیوند دارد و در آخرت منتهی به رضایت الهی و سعادت اخروی می‌شود؛ اما نشاط مذموم و نکوهیده از منظر قرآن کریم شامل نشاط غیرایمانی است و با عواملی مانند مال و ثروت دنیوی و لذت‌جویی‌های غیرمشروع ارتباط دارد و در آخرت منتهی به سقوط و عذاب الهی می‌شود.

واژگان کلیدی: قرآن، رحمت، امیدواری، نشاط، تحلیل محتوا.

استناد به مقاله:

جانقربان، علی؛ تقی‌پور، فائزه؛ و نجاری، زینت. (۱۴۰۵). بازشناسی مفهوم نشاط در قرآن کریم بر اساس تحلیل محتوای آیات مرتبط. فصلنامه قرآن، فرهنگ و تمدن، ۷(۱)، ۴۹-۶۸.

Doi: <https://doi.org/10.22034/jksi.2025.515120.1452>

۱. دانش‌آموخته کارشناسی ارشد مدیریت خدمات بهداشتی درمانی، دانشکده بهداشت، دانشگاه علوم پزشکی مشهد، مشهد، ایران.
۲. دانشیار گروه علوم ارتباطات و کسب‌وکار، دانشکده علوم انسانی و حقوق، واحد اصفهان (خوراسگان)، دانشگاه آزاد اسلامی، اصفهان، ایران (نویسنده مسئول).
faezeh.taghipour@gmail.com
۳. کارشناسی الهیات، دانشکده ادبیات، دانشگاه اصفهان، اصفهان، ایران.

۱. مقدمه

نشاط احساسی مثبت و از خواسته‌های فطری و نیازهای روانی انسان است که در بهبود سلامت فرد و جامعه تأثیر دارد. از آنجا که شادی همراه با خرسندی، خوشبینی، امید و اعتماد است، می‌تواند در فرآیند به‌سازی جامعه تأثیری مطلوب داشته باشد (شریف‌زاده و همکاران، ۱۳۹۶، ص ۱۶۰). از این‌رو نشاط در زندگی از شرایط فردی و اجتماعی ناشی می‌شود و نشانه‌ای از نگرش مثبت فرد نسبت به جهان و محیطی است که زندگی فردی او را فراگرفته است. در این حالت فرد احساس خوشبختی می‌کند و در تعاملات اجتماعی خود اعتماد متقابل نشان می‌دهد و در نهایت احساس تعهد فرد به خود و جهان پیرامونش زمینه‌ساز زندگی بهتر می‌شود (عارف و کاشانی، ۱۴۰۱، ص ۸۷).

مفهوم شادی و نشاط با یکدیگر متفاوت است. در ادبیات فارسی برای شادی مفاهیمی نظیر خوشی، خرمی، سُرور، تازگی، شادمانی سرزندگی، زنده‌دلی، سبکی، چالاکی، خرسندی، خجستگی، کامروایی، رغبت درونی، افسرده نبودن و نظیر آن در نظر گرفته شده است (معین، ۱۳۸۹، ص ۶۲۳). شادی و نشاط در فرهنگ لغت عربی لسان العرب به معنای سرور (انبساطی که به واسطه آن غم و اندوه را از بین می‌برد)، طرب (خارج شدن از حد اعتدال در سرور)، بطر (گذشتن از حد طرب)، فرح (مطلق شادی که تمام مراتب را دارد) و نشاط (آمادگی و سرزندگی برای انجام دادن کار) است (ابن منظور، ۱۳۰۰ ق، ج ۷، ص ۴۱۳). شادی یکی از مهم‌ترین هیجان‌های مثبت و احساسات خوشایند است که سلامت جسمی و روانی اعضای جامعه را متأثر می‌سازد. شادی در مقابل هیجان‌های منفی نظیر خشم، اضطراب و افسردگی، همواره با خشنودی و خوش‌بینی و امید همراه است (میکائیلی و همکاران، ۱۳۹۶، ص ۲۱؛ به نقل از امیرکافی، زارع، ۱۳۹۱، ص ۴۲). تفکیک مفهوم نشاط از شادی در ادبیات فارسی بسیار دشوار است؛ مگر اینکه بر پایه معیارهایی، این دو واژه از یکدیگر تمیز داده شود. به‌طور کلی شادی به هیجان‌ات زودگذر همراه با احساسات لحظه‌ای گفته می‌شود، ولی نشاط معنایی فراتر و جامع‌تر از شادی دارد و نشانه رضایت درونی و اقناع پایدارتر است (عنبری، ۱۳۹۷، ص ۱۶). به همین دلیل این پژوهش مفهوم نشاط را مبتنی بر آیات قرآن کریم بررسی و این واژه را از این منظر تبیین می‌کند.

نشاط از منظر اجتماعی، عضوی از خانواده و چهارچوب مفهومی کیفیت‌های زندگی، رضامندی اجتماعی، امنیت اجتماعی، سلامت اجتماعی، رفتارهای جمعی و فراغت است. این مفاهیم به‌نوعی متناظر با نشاط و شادمانی است. همچنین نشاط اجتماعی یکی از مؤثرترین شاخص‌های اجتماعی در گسترش احساس رضایت عمومی از زندگی، بسط تعاملات اجتماعی، رشد اعتماد و مشارکت همه‌جانبه به شمار می‌رود (شریف‌زاده و همکاران، ۱۳۹۶، ص ۱۶۰).

نشاط از منظر جامعه‌شناختی، نه‌تنها مفهومی فراتر از ادراک و پنداشت آدمی است، بلکه پدیده‌ای اجتماعی است که باید آن را در مناسبت‌های اجتماعی، تجربه زیسته افراد، نظام قدرت، بافت تاریخی و فرهنگی و نیز ارزش‌های جامعه جست‌وجو کرد. از منظر روان‌شناسی، نشاط به شخصیت افراد مربوط است؛ درحالی‌که علوم اجتماعی آن را حالتی از ارتباط اجتماعی دانسته است (اهتمام و تقی‌پور، ۱۴۰۳، ص ۹۱). از دیدگاه دیگری، نشاط اجتماعی با ارزیابی فرد درباره کلیت زندگی خود و شناخت و ارزیابی و احساسی مثبت راجع به خواسته‌ها و ترجیحات فردی برابر است. به دنبال این دیدگاه، آرگایل (۲۰۰۲) نشاط را با سه جزء هیجان مثبت، رضایت از

زندگی و نبود هیجانات منفی از جمله افسردگی و اضطراب تعریف می‌کند و روابط مثبت با دیگران، هدفمند بودن زندگی، رشد شخصیتی، دوست داشتن دیگران و طبیعت را از اجزای نشاط می‌داند.

بر این اساس، موضوع شادی و نشاط مورد توجه نویسندگان قرار گرفته است. با توجه به اینکه قرآن همیشه رویکردهای عمیق و پایداری نسبت به موضوعات مختلف در درون خود دارد، پژوهش حاضر مفاهیم مرتبط با نشاط را در متن قرآن بررسی و بر مبنای آن به این سؤالات پاسخ می‌دهد: تبیین مفهومی شادی و نشاط در قرآن چیست؟ زمینه یا علت شادی و نشاط با چه رویکردی در قرآن مطرح شده است؟

۱-۱. پیشینه پژوهش

میریان، باقری و براری کوهی (۱۳۹۴) در پژوهشی با عنوان «مطالعه تطبیقی شادی و نشاط از دیدگاه اسلام و عهدین»، به مقایسه و تطبیق شادی و نشاط در قرآن و عهدین پرداخته‌اند. روش نویسندگان در این تحقیق روش توصیفی و از نوع تحلیل اسنادی است و نتایج آن نشان می‌دهد اسلام و عهدین در بسیاری موارد شادی کردن را تأیید کرده و در برخی موارد که شادی عواقب سوئی در پی داشته باشد، آن را منع نموده‌اند. نکته دیگر اینکه قرآن بیش از عهدین به معرفی عوامل شادی پرداخته است. از نظر ادیان الهی، شادی‌هایی از نظر روحی و جسمی باعث رشد و ترقی انسان شود و او را از مسیر زندگی خارج نکند، ممدوح و شادی‌هایی که کمترین آزاری برای سایر مردم فراهم آورد، مذموم شمرده می‌شود. دین مؤید آرزوها و شادکامی‌های اصولی انسان است و برای هدایت و دستیابی به آن برنامه و دستوراتی همچون ایمان و اعتقاد و اطاعت می‌دهد؛ از طرفی نیز با افسردگی و بی‌حالی و خودخوری مخالف و با شوخ‌طبعی، خوش‌رفتاری، امیدواری، توانمندی و نشاط موافق است.

سجادی‌زاده و رحمت‌آبادی (۱۴۰۰) در مقاله‌ای با عنوان «نقش توسل به اهل بیت (علیهم‌السلام) در ایجاد آرامش و روحیه امیدواری و نشاط جوانان از منظر قرآن و حدیث» به این نتیجه رسیده‌اند که یکی از ابعاد سلامتی سلامت اجتماعی است که اهمیت آن برای جوانان، به خاطر ظرفیت‌های وجودی‌شان مضاعف است. یکی از مؤلفه‌های سلامت اجتماعی از دیدگاه اسلام نیز آرامش و امیدواری و نشاط است. به نظر می‌رسد از مهم‌ترین عواملی که به ایجاد و تقویت این مؤلفه در جوانان کمک می‌کند، توسل به اهل بیت (علیهم‌السلام) است. جوانان با توسل به اهل بیت (علیهم‌السلام) به خداوند متعال تقرب پیدا می‌کنند و در هنگام سختی و مشکلات، در پناهگاه امن معصومان (علیهم‌السلام) مأوا می‌گیرند. همچنین انتظار ظهور حضرت مهدی (عجل‌الله‌تعالی‌فی‌سبیل‌ه) و سرانجام، پیروزی نهایی حق بر باطل، امید و نشاط و آرامش را برای جوانان به ارمغان می‌آورد.

جعفری، مطیع و حاجی‌اسماعیلی (۱۴۰۱) در پژوهشی با عنوان «بررسی رابطه بین سطح امید به زندگی و نشاط درونی خانواده‌ها با قرائت و انس با قرآن در خانواده متعالی»، با رویکرد توصیفی-پیمایشی به بررسی این موضوع در میان خانواده‌ها پرداخته‌اند. شیوه نمونه‌گیری در این پژوهش، خوشه‌ای چندمرحله‌ای بوده و ۲۱۵ نفر از خانواده‌های دانش‌آموزان متوسطه شهر اصفهان به طور تصادفی برای تحقیق انتخاب شده‌اند. نویسندگان برای جمع‌آوری اطلاعات نیز از دو روش کتابخانه‌ای و میدانی استفاده کرده‌اند. ابزار تحقیق شامل یک پرسش‌نامه استاندارد و دو پرسش‌نامه محقق‌ساخته بوده و برای تجزیه و تحلیل اطلاعات از همبستگی پیرسون و رگرسیون چندگانه گام‌به‌گام استفاده شده است. نتایج این پژوهش نشان می‌دهد بین سطح امید به زندگی مبتنی بر ابعاد چهارگانه انس با قرآن، تفکر

معطوف به زمان، تفکر مثبت و نشاط درونی و قرائت قرآن کریم و بهبود خانواده‌ها به سمت خانواده متعالی ادراک شده، رابطه معناداری وجود دارد. همچنین قرائت قرآن کریم، رابطه بین ابعاد چهارگانه سطح امید به زندگی را با بهبود خانواده متعالی ادراک شده میانجی‌گری می‌کند.

پژوهشی با عنوان «بررسی نقش تربیتی نشاط معنوی با توجه به گزاره‌های قرآنی و روایی» (۱۳۹۹) نوشته توکلی خانیکی و قاسمی شهری نیز به روش توصیفی تحلیلی انجام شده و یافته‌های آن نشان می‌دهد که اولاً شادی در گزاره‌های دینی متناسب با سبک زندگی اسلامی تعریف شده است؛ ثانیاً «نشاط معنوی» شادی عقلانی، مطلوب، ممدوح و پایداری است که لذتش فوق لذات حسی است و «لذت‌جویی صرف» را برنمی‌تابد و سبب پویایی، انگیزه‌بخشی، خلاقیت، سرزندگی، شادابی، همبستگی و کمال انسان می‌شود. این نشاط، قوه مدرکه و اندیشه انسان را تحت تأثیر قرار می‌دهد و او را به فعالیت‌های خداپسندانه و توبه و استغفار که تنها راه رهایی از افسردگی و نگرانی است، رهنمون می‌کند. همچنین نشاط معنوی در ابعاد فردی و اجتماعی آن، تعادل را به همراه خواهد داشت. با از دست رفتن تعادل روانی، شاهد انواع اختلالات روانی فردی و ازهم‌گسیختگی نظام اجتماعی خواهیم بود. نشاط معنوی که تجمیعی از ویژگی‌های نشاط و معنویت است، نقش تربیتی بی‌همتا، مداوم و مؤثری در سلامت روان فرد و اجتماع خواهد گذاشت.

کلونه لاو^۱ و چی‌زی^۲ (۲۰۲۰) در پژوهشی با عنوان «نشاط و رضایت از زندگی با واسطه عزت نفس و فعال‌سازی رفتاری: یک مدل واسطه‌گری سریالی» که با روش همبستگی انجام داده‌اند، به این نتیجه رسیده‌اند که فواید نشاط به عنوان یک حالت خلقی و ویژگی شخصیتی، در ادبیات مربوط به بهزیستی ذهنی و سلامت جسمانی گسترده است. عزت نفس و فعال‌سازی رفتاری، هم به صورت مستقل و هم به صورت مداوم، واسطه ارتباط مثبت بین نشاط و رضایت از زندگی است. این نتایج نشان می‌دهد نشاط، عزت نفس و فعال‌سازی رفتاری بالاتر را پیش‌بینی می‌کند و متعاقباً باعث افزایش رضایت از زندگی می‌شود. گدکو و کیم^۳ (۲۰۲۴) در مقاله‌ای با عنوان «بررسی تجارب رفاه معنوی شرکت‌کنندگان جشنواره مذهبی فراملی؛ یک رویکرد نظریه زمینه‌ای» به این نتیجه رسیده‌اند که رفاه معنوی با نشاط انسان مرتبط است. در این پژوهش، شش بُعد معنویت، از جمله دل‌بستگی به خدا، پاداش معنوی، رشد معنوی، تعالی نفس، معرفت دینی و معنایابی زندگی، از طریق تقویت نشاط و آرامش شناسایی شده است. هر یک از این ابعاد به حوزه‌های مختلف رفاه، مانند رشد شخصی، تسلط بر محیط، تعامل و داشتن روابط مثبت و تقویت نشاط کمک می‌کند. این مطالعه همچنین نشان می‌دهد که تجربه معنویت تحت تأثیر نقش‌ها و سطوح مشارکت افراد در جشنواره‌های مذهبی قرار می‌گیرد. فعالیت‌های کلیدی مانند نماز، شرکت در مراسم دسته‌جمعی، غسل تعمید، شرکت داوطلبانه در برنامه‌های مذهبی، آوازخوانی، خواندن قرآن دسته‌جمعی و حضور در جماعت، در به دست آوردن احساس رفاه معنوی و افزایش نشاط انسان مؤثر است.

در جمع‌بندی تحقیقات پیشین داخلی و خارجی می‌توان گفت که اسلام نه تنها با شادی و نشاط مخالف نیست، بلکه شادی‌هایی را که موجب رشد و ترقی انسان می‌شود تأیید می‌کند. از دیدگاه اسلام، توسل به اهل بیت (علیهم‌السلام) در هنگام سختی و مشکلات و همچنین انتظار

1. Chloe Lau
2. Chiesi
3. Gedecho

ظهور حضرت مهدی عجله الله تعالی فرجه، امید و نشاط و آرامش را برای جوانان به ارمغان می‌آورد. موارد دیگری چون قرائت و انس با قرآن به منظور دستیابی به خانواده متعالی، نشاط معنوی، تجربه شادی عقلانی و مطلوب، پرهیز از لذت‌جویی صرف، انگیزه‌بخشی، خلاقیت، سرزندگی، شادابی، همبستگی و کمال که موجب سلامت ذهنی و جسمانی می‌شود و احساس رفاه معنوی را در انسان ایجاد می‌کند، نقاط مشترک مطالعه حاضر با مطالعات پیشین است. اما در هیچ‌یک از مطالعات پیشین مرتبط با شادی و نشاط، مفهوم نشاط بر اساس آیات قرآن کریم تحلیل و بررسی نشده است. این مطالعه با بررسی و تحلیل آیات مرتبط با نشاط و شادی، به بازشناسی تحلیل محتوای مفهوم نشاط، شناسایی عوامل و ابعاد و درنهایت دسته‌بندی انواع آن می‌پردازد.

۱-۲. روش پژوهش

تحلیل محتوا یکی از روش‌های اسنادی است و به بررسی نظام‌مند، عینی، کمی یا کیفی و تعمیم‌پذیر پیام‌های یک متن می‌پردازد. این روش در دسته‌بندی روش‌ها، روشی پنهانگر است و از آن برای بررسی محتوای آشکار پیام‌های موجود در یک متن استفاده می‌شود (بخشی و جلانیان بخشنده، ۱۳۹۵، ص ۱۲۵). تحلیل محتوا می‌تواند کمی و بر اساس آمار و ارقام قابل اندازه‌گیری باشد و می‌تواند کیفی و با تمرکز بر تفسیر و درک متن به انجام رسد (تقی‌پور و بیگداشی، ۱۴۰۳، ص ۱۸۶). در هر دو حالت، کلمات و مضامین و مفاهیم در متن دسته‌بندی یا «کدگذاری» و درنهایت نتایج تجزیه و تحلیل می‌شود. در این تحقیق، از روش تحلیل محتوای کیفی با رویکرد استقرایی استفاده و ابتدا فهرست‌های مشخصی از آیات قرآن تهیه شده است. به منظور نمونه‌گیری، از روش نمونه‌گیری هدفمند وابسته به معیار استفاده کرده‌ایم. از آنجاکه موضوع اصلی پژوهش حاضر شادی و نشاط است، واحد مورد بررسی آیاتی است که یکی از کلمات نشاط، فرح، نضرة، مَرِح، مسرور، ناضرة، یَسْتَبْشِرُ، سرور، ناعم، بهجة، مَرَجاً، تَسُرُّ، فَرَحین، تُحَبَّرُونَ و فاکهین در آن آمده است. انتخاب این کلمات بر اساس نظرات پنج نفر از صاحب‌نظران علوم قرآنی صورت گرفته و معیار تعیین کلمات نشاط و شادمانی بوده است؛ سپس معنا را با توجه به آیات قبل و بعد بررسی و ابتدا مفهوم و سپس علت یا زمینه را به منظور تبیین موضوع بیان کرده‌ایم. برای شناسایی آیاتی که یکی از این واژه‌ها در آن به کار رفته، از نرم‌افزارهای قرآنی استفاده کرده‌ایم. همچنین به منظور درک درست مفاهیم و معانی آیات قرآن، از ترجمه‌های الهی قمشه‌ای، انصاریان، فولادوند، آیتی و مکارم شیرازی بهره برده‌ایم. برای رسیدن به یافته‌های نهایی بر اساس تجزیه و تحلیل یافته‌های پژوهش، کدگذاری را در سه مرحله باز و محوری و گزینشی انجام داده‌ایم. در مرحله کدگذاری باز، آیات قرآنی را که در آن کلمات موردنظر پژوهش شناسایی شده مشخص و سپس به منظور کدگذاری محوری، جهت‌گیری کلی و کد اولیه مبتنی بر مفهوم نشاط را از آیات قرآن استخراج کرده‌ایم. درنهایت نیز کدگذاری گزینشی را در قالب مقوله و مفهوم دسته‌بندی انجام داده‌ایم. به منظور اطمینان از روایی و پایایی یافته‌ها، در هر مرحله پس از شناسایی مفاهیم و بررسی یافته‌ها، نتایج را به رؤیت ۱۰ نفر از متخصصان و اساتید علوم قرآنی، جامعه‌شناسی و علوم اجتماعی و فرهنگی رسانده و اصلاحات لازم را انجام داده‌ایم.

۲. مبانی نظری

۱-۲. نشاط در اسلام

در دین اسلام مفهوم شادی بارها با الفاظ مختلف در قرآن بیان شده است. این مفهوم در مجموع ۲۲ بار («يَفْرَحُوا» یک بار، «فَرِحِينَ» یک بار، «يَفْرَحُونَ» دو بار، «فَرِحُوا» پنج بار، «فَرِحُونَ» سه بار، «فَرِحَ» دو بار، «فَلْيَفْرَحُوا» یک بار، «لَفَرَحَ» یک بار، «لَا تَفْرَحَ» یک بار، «الْفَرِحِينَ» یک بار، «يَفْرَحُ» یک بار، «تَفْرَحُوا» یک بار، «تَفْرَحُونَ» دو بار) در قرآن آمده است (بخشایش و همکاران، ۱۳۹۰، ص ۸۷، به نقل از لقمان، ۱۳۸۰، ص ۱۸). در نگاه دینی دستورات موکدی برای توصیه به شاد زیستن و شادی آفرینی در خانواده^۱ و با مؤمنان^۲ و کودکان^۳ شده است و حتی آن را یکی از نشانه‌های مؤمن دانسته و آثار و برکات زیادی برای نشاط و شادی آفرینی بیان کرده‌اند؛ از جمله آمرزش گناهان، چند برابر شدن حسنات، شادی روز رستاخیز، دستیابی به برترین مرتبه بهشت، شادی دنیا و آخرت و برطرف شدن گرفتاری در دنیا (محمدی ری شهری، ۱۳۷۱، صص ۳۹۲-۳۹۵). عوامل ایجابی و سلبی مرتبط با نشاط، می‌تواند جنبه‌های اثرگذار بر آن را به شکل مطلوب‌تری تبیین کند.

۲-۲. عوامل مؤثر بر شادی و نشاط در اسلام

بر اساس توصیه‌های ائمه (علیهم‌السلام) در مورد شادی، نشاط عوامل ایجابی و سلبی اثرگذاری دارد. عوامل ایجابی شامل عوامل اعتقادی و طبیعی است که بر نشاط زندگی مادی مؤمن مؤثر است و عوامل سلبی اموری است که ترک آن در نشاط مؤثر است.

۱-۲-۲. عوامل ایجابی

ایجاب، هر چیزی است که بیانگر قصد و اراده باشد و ضمانتی برای اجرای آن در نظر گرفته شود. از جمله عوامل ایجابی در بحث نشاط می‌توان به یاد خدا (ایمان)، ایمان به آخرت، انجام عبادات (نماز و روزه، تلاوت قرآن و...)، اعتماد به خدا، شناخت دنیا، شکیبایی و صبر، اشتغال و کار، یاد مرگ (برای برطرف کردن آرزوهای نگران‌کننده)، ذکر (گفتن لاحول ولا قوة إلا بالله، یا رثوف یا رحیم، لا إله إلا الله، ذکر یونسیه، صلوات)، توسل به اهل بیت (علیهم‌السلام) و به‌ویژه امام حسین (علیه‌السلام)، ارتباط با دیگران، خوش اخلاقی، شوخ طبعی، صدقه دادن، ابراز شادمانی، مدارا کردن، رعایت حقوق دیگران، وفاداری، اذان گفتن، استغفار و غف و وزیدن اشاره کرد (محمدی ری شهری، ۱۳۹۲، صص ۳۰۳-۳۵۵). عوامل طبیعی از دل طبیعت و ویژگی‌های درونی و فطری انسان ناشی می‌شود. از جمله عوامل طبیعی مؤثر بر نشاط باید از پیاده‌روی، ثروت (رفاه)، تشکیل خانواده، لذت جنسی، آراستگی، لباس روشن، استحمام، به دست کردن انگشتر فیروزه، شستن سر با سدر، ورزش، شستن دست، خواب کافی، فرو رفتن در آب، نگاه به همسر زیبا، بوی خوش، نگاه به سبزه، سوارکاری، مرکب خوب، خانه وسیع، سرد نبودن طبع و برخی امور شخصی مانند مسواک زدن اشاره کرد (محمدی ری شهری، ۱۳۹۴، صص ۲۹۱-۳۰۱).

۱. قَالَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ الْخَلْقُ عِيَالُ اللَّهِ فَأَحَبُّ الْخَلْقِ إِلَى اللَّهِ مَنْ نَفَعَ عِيَالَ اللَّهِ وَادْخَلَ عَلَى أَهْلِ بَيْتِ سُرُوراً؛ فرمودند: مخلوق عیال خدا هستند و محبوبترین آنها نزد خدا کسی است که بعیال خدا سود دهد، و بخانواده‌نی شادی رساند. (کلینی، بی تا، ج ۲، ص ۱۶۴).

۲. قَالَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ: الْمُؤْمِنُ دَعْبٌ لَعِبٌ وَ الْمُتَأَفِّقُ قَطِبٌ غَضِبٌ؛ فرمود: مؤمن خوشرو و بذله گو است و منافق بدخو و خشم‌جو

۳. قَالَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ: إِنَّ فِي الْجَنَّةِ دَاراً يُقَالُ لَهَا دَارُ الْفَرَحِ، لَا يَدْخُلُهَا إِلَّا مَنْ فَرَّحَ الصَّبِيَّانَ؛ فرمودند: همانا در بهشت سرایی است به نام دار الفرح که تنها کسانی به آن در آیند که کودکان را شاد کنند (متقی هندی، کنز العمال، ج ۶۰۹)

۲-۲-۲. عوامل سلبی

عوامل سلبی به صفات مبتنی بر کمال و جمال مانند علم، قدرت، غنا، اراده، حیات و علّیت اشاره دارد که عبارت است از: جسم، صورت، حرکت داشتن، ساکن بودن یا وزن داشتن. متکلمان و فلاسفه صفاتی را از خدا سلب می‌کنند و خداوند را از آن منزّه می‌دانند و آن‌ها را صفات و عوامل سلبی می‌دانند. بر این اساس از عوامل سلبی مؤثر بر نشاط می‌توان به نگران نبودن از آینده، پرهیز از چشم‌چرانی، لذت‌گرایی، ترک منفی‌نگری، نداشتن بدهکاری، پیروی نکردن از هوای نفس، ترک فرصت‌سوزی، خرسندی از لغزش دیگران، دل‌ن بستن به دنیا، فقیر نبودن، ترک آفات اخلاقی از جمله مسخره کردن، روی‌گردانی از یاد خدا، پرهیز از شوخی زیاد، نبالیدن به گناهکاری، دلخوش نبودن از ستایش‌های دروغین و سرمست نشدن از فراوانی مال اشاره کرد (محمدی‌ری‌شهری، ۱۳۹۴، صص ۴۳۵-۴۴۹).

در برخی احادیث آمده است که بین شاد کردن مؤمنان و پاداش بهشت رابطه معناداری وجود دارد؛ اما نکته مهم اینجاست که بر اساس هدف و فرجام زندگی، شادی و نشاط از دید اسلام دارای حد و مرز است. محتوا و قالب شادی و نشاط و عوامل آن نباید با روح توحیدی و اسلامی در تضاد باشد. به سخن دیگر، شادی به صورت مطلق مورد نهی خداوند نیست، بلکه نوعی از شادی مذموم است که موجب برانگیختن انسان در برابر خدا و انحراف از راه مستقیم شود. همچنین شادی و نشاطی کردنی که موجب آزار و اذیت دیگران شود و حقوق آن‌ها را پایمال کند، یا با مسخره کردن و دست انداختن آن‌ها همراه باشد، ناپسند است و باید از آن اجتناب کرد. بنابراین اسلام دین نشاط و شادی است و نه تنها از اصل بانشاط بودن نهی نمی‌کند، بلکه بر آن تأکید دارد و برای ارتقاء آن راهکارهای عملی نیز ارائه داده است (هزارجریبی و مردادی، ۱۳۹۳، ص ۱۸).

۲-۳. نتایج نشاط

نشاط و شادی در جنبه‌های مختلف زندگی فردی و جمعی انسان‌ها اثرگذار است. برخی از فواید و پیامدهای نشاط که ضرورت پرداخت به آن در زندگی محل توجه است، به شرح زیر و به صورت موردی اشاره می‌شود:

جدول ۱: نتایج فردی و اجتماعی نشاط در زندگی

نتایج اجتماعی	نتایج فردی
اعتماد اجتماعی	امید به آینده
پذیرش دیگران	احساس شادی و نشاط، یکی از خواسته‌های فطری
رشد شخصی	توسعه اقتصادی (توسعه منابع انسانی بر اساس کیفیت‌بخشی)
ایجاد خلاقیت	بهترین درمان برای جلوگیری از بیماری‌های روانی
هدفمندی در زندگی	ارتقاء همبستگی اجتماعی (مسئولیت متقابل) مثل جشن‌های عروسی
بهره‌وری در زندگی	روابط سازنده و مثبت با دیگران

(موسوی و قاسم‌زاده، ۱۳۹۷، صص ۲۰-۲۳)

۳. یافته‌های پژوهش

این پژوهش با هدف تبیین مفهوم نشاط مبتنی بر واژه‌های فَرَح، مَرَح، سُور و نشاط از آیات قرآن انجام شده است. در بررسی یافته‌ها و مستندات، ابتدا به آیات قرآنی و استخراج نتایج مرتبط با موضوع اصلی (نشاط یا مفاهیم منتهی به آن) اشاره می‌کنیم.

جدول شماره ۲: تحلیل محتوای آیات بر اساس کلیدواژه نشاط

ردیف	سند	جهت‌گیری کلی	کد اولیه	مقوله	مفهوم
۱	نازعات: ۲	فرشتگان جان اهل ایمان را با آسایش و نشاط می‌برند	جان دادن بانشاط مؤمنان	ایمان به خدا	الهی
۲	قصص: ۷۶	غرور و نشاط قارون به خاطر ثروت زیاد	مغرور شدن به گنج و مال	گنج و مال دنیا	اخلاقی
۳	مطففین: ۲۴	چهره‌های باطراوت و بانشاط به خاطر نعمت‌های پایدار بهشتی	نشاط در چهره به دلیل نعمت پایدار	نعمت‌های بهشتی	الهی
۴	غافر: ۷۵	سرگرمی به هوس‌های باطل در دنیا و نشاط مغرورانه	نشاط مغرورانه ناشی از هوس‌های باطل	سرگرمی باطل	اخلاقی

بر اساس یافته‌های جدول شماره ۲، می‌توان نشاط را در دو دسته نشاط ممدوح و مذموم تقسیم‌بندی کرد. منشأ نشاط ممدوح ایمان، نعمت الهی و آرامش در مرگ است که موجب سعادت و رضایت الهی و پاداش اخروی می‌شود. درمقابل، منشأ نشاط مذموم غرور، ثروت، شهوت و بی‌عدالتی است که درنهایت طغیان و عذاب الهی و سقوط معنوی را در پی دارد. در این جدول کلمات عربی «نشاطاً، فَرِحَ، نَضَرَ و مَرِحَ» بررسی و مبتنی بر تفسیر قرآن به واژه «نشاط» در فارسی تحلیل شده است.

جدول شماره ۳: تحلیل محتوای آیات قرآنی بر اساس کلیدواژه «مسرور»

ردیف	سند	جهت‌گیری کلی	کد اولیه	مقوله	مفهوم
۱	انشقاق: ۹	شادی مؤمنان از دیدار و بودن با خویشان در بهشت	شادمانی از ملاقات با خویشان	ملاقات بهشتیان	اخلاقی
۲	انشقاق: ۱۳	مؤمنان همواره در میان خانواده خوشحال و شادمانند	شادمانی از حضور در میان خانواده	حضور در خانواده	اخلاقی
۳	قیامة: ۲۲	در روز قیامت صورت‌های مؤمنان شاداب و مسرور است	شادابی صورت‌های مؤمنان در قیامت	ایمان به خدا	اخلاقی
۴	توبه: ۱۲۴	نزول سوره‌ها موجب افزایش ایمان مؤمنان واقعی می‌شود و آنان از این جهت شادمان و مسرورند.	شادمانی افراد بالایمان از نزول سوره	ایمان به خدا	اخلاقی
۵	زمر: ۴۵	شادی مردم بی‌ایمان از یاد کردن معبودان دیگر	شادی مردم بی‌ایمان از یاد کردن غیرخدا	ایمان به غیرخدا	اخلاقی

بر اساس یافته‌های جدول شماره ۳، می‌توان نشاط را در دو دسته نشاط ایمانی و غیرایمانی تقسیم‌بندی کرد. بر این اساس، عوامل نشاط ایمانی در ایمان و خانواده و وحی الهی است که موجب رضایت الهی و سعادت اخروی می‌شود و بر طبق ارزیابی قرآن در دسته نشاط ممدوح قرار دارد. درمقابل، عوامل نشاط غیرایمانی شامل شرک و یاد غیرخداست که درنهایت گمراهی و عذاب الهی را در پی دارد و طبق ارزیابی قرآن در دسته نشاط مذموم قرار می‌گیرد. در این جدول، کلمات «مسرور، ناضرة، یَسْتَبْشِرُ» بررسی و مبتنی بر تفسیر قرآن به واژه «مسرور» در فارسی تحلیل شده است.

جدول شماره ۴: تحلیل محتوای آیات قرآنی بر اساس کلیدواژه «طراوت»

ردیف	سند	جهت‌گیری کلی	کد اولیه	مقوله	مفهوم
۱	انسان: ۱۱	خداوند مؤمنان را در روز قیامت شادمانی و طراوت می‌بخشد	طراوت مؤمن در قیامت	بخشش خداوند	الهی
۲	غاشیة: ۸	در آن روز چهره‌هایی با نعمت‌های بهشتی شاداب و باطراوتند	خشنود و باطراوت در روز قیامت	نعمت‌های بهشتی	الهی
۳	نمل: ۶۰	نزول باران و رویاندن باغ‌هایی خرم و باطراوت	طراوت باغ با نزول باران	قدرت الهی	الهی

بر اساس یافته‌های جدول شماره ۴، ابعاد طراوت شامل دو بعد معنوی (اخروی) و طبیعی (دنیوی) است. بر این اساس، عوامل بعد معنوی شامل طراوت، پاداش الهی، ایمان و نعمت‌های اخروی است که در چهره و حالت روانی مؤمن جلوه می‌کند و می‌توان این پیام را از قرآن برداشت کرد که طراوت نشانه رضایت الهی و آرامش درونی است. همچنین عوامل بعد طبیعی شامل طراوت، باران آسمانی و قدرت خالق است که در باغ و رویش گیاهان جلوه می‌کند و می‌توان این پیام را از قرآن برداشت کرد که طراوت نشانه قدرت خالق و زیبایی طبیعی و رزق الهی است. در این جدول، کلمات عربی «سرور، ناعمة، بهجة» بررسی و مبتنی بر تفسیر قرآن به واژه «طراوت» در فارسی تحلیل شده است.

جدول شماره ۵: تحلیل محتوای آیات قرآنی بر اساس کلیدواژه «مَرَحاً»

ردیف	سند	جهت‌گیری کلی	کد اولیه	مقوله	مفهوم
۱	اسراء: ۳۷	تکبر و سرمستی بر روی زمین	پرهیز از سرمستی و تکبر	نهی از تکبر و سرمستی	اخلاقی
۲	لقمان: ۱۸	روی گردانی از مردم به خاطر غرور و راه رفتن متکبرانه بر روی زمین	پرهیز از سرمستی و غرور	نهی از غرور و سرمستی	اخلاقی

بر اساس یافته‌های جدول شماره ۵، می‌توان برای نشاط دو بعد مطلوب و نکوهیده در نظر گرفت. بر این اساس، نشاط ممدوح و ایمانی نشاط مطلوب، و نشاط مذموم و غیرایمانی نشاط نکوهیده محسوب می‌شود. عوامل نشاط مطلوب، ایمان و نعمت و وحی الهی است که موجب سعادت و رضایت الهی می‌شود. عوامل نشاط نکوهیده نیز شرک، ثروت، غرور و سرمستی است که نزد خداوند ناپسند است و طغیان و عذاب الهی و سقوط معنوی را در پی دارد. در این جدول، کلمه عربی «مَرَحاً» بررسی و مبتنی بر تفسیر قرآن به واژه «غرور و سرمستی» در فارسی تحلیل شده است.

جدول شماره ۶: تحلیل محتوای آیات قرآنی بر اساس کلیدواژه «مَرَحَباً»

ردیف	سند	جهت‌گیری کلی	کد اولیه	مقوله	مفهوم
۱	ص: ۵۹	خوشحال نبودن اهل طغیان و کفار در آتش جهنم	ناخوشایندی کافران	کفر و طغیان	اخلاقی
۲	ص: ۶۰	نبود خوشی و گشایش از عذاب الهی در آخرت	ناخوشی از عذاب	عذاب الهی	اخلاقی

بر اساس یافته‌های جدول شماره ۶، نشاط ایمانی ناشی از ایمان به خدا و نعمت و وحی الهی است و درنهایت خشنودی مؤمنان و رضایت الهی را به همراه دارد و سعادت ابدی را نصیبشان می‌کند. درمقابل، نشاط غیرایمانی ناشی از شرک، ثروت و غرور است و درنهایت ناخوشی کافران و نارضایتی خداوند را به همراه دارد و عذاب الهی را نصیبشان می‌کند. از عوامل کفر و طغیان خوشحال نبودن، ناخوشی و گشایش نداشتن از آتش و عذاب آخرت است. در این جدول، کلمه عربی «مَرَحَباً» بررسی و مبتنی بر تفسیر قرآن به واژه «حال خوش» در فارسی تحلیل شده است.

جدول شماره ۷: تحلیل محتوای آیات قرآنی بر اساس کلیدواژه «شاد و شادمان»

ردیف	سند	جهت‌گیری کلی	کد اولیه	مقوله	مفهوم
۱	بقره: ۶۹	رنگ زرد که بینندگان را شاد می‌کند	شادی به رنگ	رنگ روشن	طبیعی
۲	آل عمران: ۱۷۰	شادی از آنچه خداوند به آن‌ها داده است	شادمانی از فضل خدا	فضل الهی	الهی
۳	حجر: ۶۷	شادی باطل مردم شهر به خیال کامروایی از جوانان	شادی قوم لوط از جوانان	کامروایی باطل	روان‌شناختی
۴	روم: ۱۵	مؤمنان و کسانی که عمل صالح انجام داده‌اند در	منزلت در بهشت	ایمان و عمل صالح	اخلاقی

			بهشت شادند		
۵	روم: ۴۸	شادی مردم از نزول باران	نزول باران	رحمت الهی	الهی
۶	توبه: ۱۱۱	شادی مؤمنان در ازای معامله با خداوند در بهشت	معامله با خدا	وعدۀ خدا	الهی
۷	زخرف: ۷۰	مؤمنان در بهشت با همسرانشان مسرور و شادمانند.	همراهی همسران مؤمن	ایمان به خدا	الهی
۸	طور: ۱۸	از بهشت‌های پر نعمت پروردگارشان شاد و مسرورند.	بهشت‌های پر نعمت	بهشت	الهی
۹	عبس: ۳۸-۳۹	اهل ایمان چهره‌هایی گشاده و فروزان دارند و خندانند.	گشادگی چهرۀ مؤمنان	ایمان به خدا	الهی

بر اساس یافته‌های جدول شماره ۷ و بر اساس دسته‌بندی نشاط، می‌توان گفت عوامل نشاط مطلوب ایمان و عمل صالح، فضل و رحمت الهی، وعدۀ خداوند و بهشت است که موجب سعادت و رضایت الهی می‌شود. در مقابل، عوامل نشاط نکوهیده شهوت، شرک، ثروت و غرور است که موجب گمراهی و عذاب الهی می‌شود. ابعاد نشاط نیز شامل دو بعد معنوی (اخروی) و طبیعی (دنیوی) است. بعد معنوی نشاط اشاره به ملاقات مؤمنان در بهشت و نعمت‌های بهشتی دارد و بعد طبیعی به مشاهده رنگ روشن و بودن در جمع خانواده اشاره دارد. در این جدول، کلمات عربی «تَسْرُّ، یَسْتَبْشِرُ، فَرِحِنْ، تُحَبَّرُونَ، فَاكِهَيْنَ» بررسی و مبتنی بر تفسیر قرآن به واژه «شاد و شادمان» در فارسی تحلیل شده است.

جدول شماره ۸: تحلیل محتوای آیات قرآنی بر اساس کلیدواژه «فَرِحَ»

ردیف	سند	جهت‌گیری کلی	کد اولیه	مقوله	مفهوم
۱	آل عمران: ۱۲۰	شادمانی دشمنان از بدبختی مسلمانان	پرهیزکاری	شکیبایی، علم خدا	روان‌شناختی
۲	آل عمران: ۱۸۸	شادی از کارهای ناپسند و دوری از عذاب الهی	انجام کار ناپسند	عذاب الهی	الهی
۳	انعام: ۴۴	غفلت از نعمت‌ها و گرفتار شدن ناگهانی	نعمت الهی	فراموشی نعمت	اخلاقی
۴	توبه: ۵۰	شادی دشمنان از رنج پیامبر و بی‌توجهی به آنچه از پیش در نظر داشتند	رنج و زحمت پیامبر	شادمانی از رنج	روان‌شناختی
۵	توبه: ۸۱	کراهت از جهاد و شادمانی از راحتی	اطاعت نکردن	کراهت از جهاد	اخلاقی
۶	یونس: ۲۲	شادمانی از حرکت در دریا با باد خوش	نیروی باد	گردش در زمین	طبیعی
۷	یونس: ۵۸	شادی از فضل و رحمت خدا و برتری آن بر هر چیز دیگر	فضل الهی	رحمت الهی	الهی
۸	هود: ۱۰	شادمانی از رهایی از رنج و به خود بالیدن	پایان رنج و سختی	نعمت و آسایش	طبیعی
۹	رعد: ۲۶	شادی از زندگی دنیوی و نادیده گرفتن آخرت	گشادگی روزی	زندگی دنیا	طبیعی
۱۰	رعد: ۳۶	شادی اهل کتاب از نزول قرآن و پذیرش آن	نزول قرآن	شادمانی اهل کتاب	اخلاقی
۱۱	مؤمنون: ۵۳	شادمانی باطل از کار و آیین گروه خودشان	شادی باطل	گمراهی با باطل	روان‌شناختی
۱۲	نمل: ۳۶	شادمانی به هدایای دنیوی	هدیه دنیا	برتری هدیه الهی	طبیعی
۱۳	روم: ۴	شادی مؤمنان در همه امور به فرمان خداست	پیروزی مؤمنان	یاری خدا	الهی
۱۴	روم: ۳۲	شادمانی گروه‌ها به به عقاید باطل خود	شادی کاذب	عقاید باطل	روان‌شناختی
۱۵	روم: ۳۶	شادی مردم از رحمت خداوند	توجه خداوند	رحمت الهی	الهی
۱۶	غافر: ۸۳	شادی و غرور به عقاید باطل بعد از معجزات و ادله الهی	غرور به عقاید باطل	گمراهی با باطل	روان‌شناختی
۱۷	شوری: ۴۸	شادی به جهت لطف و رحمت الهی	لطف و رحمت خداوند	رحمت الهی	الهی
۱۸	حدید: ۲۳	شادمانی به نعمت‌های داده‌شده	شادی دنیوی	ناپایداری نعمت	طبیعی

بر اساس یافته‌های جدول شماره ۸ و بر اساس دسته‌بندی نشاط، می‌توان گفت نشاط مطلوب عوامل دیگری شامل فضل و لطف و رحمت الهی، نزول قرآن و یاری خداوند دارد که موجب رضایت الهی، سعادت و خوشبختی اخروی و جاودان مؤمنان می‌شود. نشاط نکوهیده نیز عوامل دیگری شامل شادمانی از رنج و بدبختی دیگران، انجام کار ناپسند، فراموشی نعمت، اطاعت نکردن از خداوند و پیروی از عقاید باطل دارد که موجب نارضایتی خداوند، گمراهی، بدبختی اخروی کافران و مشرکان می‌شود. همچنین بر اساس ابعاد نشاط می‌توان گفت موارد علم خداوند، هدیه الهی، پرهیزکاری و شکیبایی به بعد معنوی (اخروی) نشاط و موارد گردش در زمین و نعمت و آسایش در زندگی دنیوی به بعد طبیعی (دنیوی) نشاط اشاره دارد. در این جدول، کلمات عربی «فَرَح» و مشتقات آن بررسی و مبتنی بر تفسیر قرآن به واژه «شادی و خوشحالی» در فارسی تحلیل شده است.

نتیجه‌گیری

این پژوهش تحلیل مفهومی و معنایی واژه‌های مرتبط با نشاط از آیات قرآن را بررسی کرده است. واژه‌های «فَرَح»، «مَرَح»، «سرور» و «نشاط» در قرآن به جنبه‌های مختلف انسان‌شناسی و دینی اشاره دارد و می‌توان آن‌ها را به دو دسته کلی تقسیم کرد: نشاط ممدوح و نشاط مذموم.

۱. نشاط ممدوح: بر اساس یافته‌ها، نشاط مثبت و مطلوب در قرآن غالباً به اعتقادات انسانی و رابطه فرد با خداوند مربوط می‌شود. این نوع نشاط ناشی از آرامش درونی است که به دلیل ایمان به خدا، برخورداری از نعمت‌های الهی و کسب رضایت خدا به وجود می‌آید. نمونه‌هایی مانند شادی مؤمنان در بهشت، شادابی چهره‌های ایشان در روز قیامت و خوشحالی از پیروزی‌های معنوی و الهی در قرآن به‌وضوح این نوع نشاط را تبیین می‌کند. همچنین، قرآن به نقش ایمان و عمل صالح در ایجاد شادی و نشاط اشاره و آن را به‌عنوان نتیجه‌ای از توکل به خدا و ایمان به وعده‌های او معرفی می‌کند.

۲. نشاط مذموم: این نوع نشاط مرتبط با غرور، مال، ثروت دنیوی و لذت‌جویی‌های غیر مشروع است. آیات قرآن بر ناپسند بودن شادی‌های ناشی از غرور و تکبر تأکید می‌کند. قرآن هشدار می‌دهد که شادی بر اساس مال و ثروت دنیوی و شهوات ناپایدار، نه تنها به معنای واقعی نشاط نمی‌انجامد، بلکه موجب فساد روحی و سقوط اخلاقی می‌شود. به‌ویژه در آیه‌هایی که به غرور قارون و شادی‌های ناشی از طغیان کافران اشاره دارد، این‌گونه نشاط‌ها به‌عنوان عواملی که انسان را از مسیر صحیح دور می‌کند، نقد شده است.

۳. طراوت و شادمانی طبیعی: آیات قرآن به نوعی دیگر از نشاط اشاره دارد که ناشی از طبیعت و محیط پیرامون انسان است. نعمت‌های طبیعی مانند باران و رویش گیاهان به‌عنوان نشانه‌هایی از قدرت خداوند و منابع طبیعی که انسان باید شکرگزار آن‌ها باشد، مورد توجه قرار می‌گیرد. این نوع طراوت، همچون نشاط ناشی از نعمت‌های بهشتی، به‌عنوان تأثیری مثبت و آرامش‌بخش در زندگی انسانی شناخته می‌شود.

خلاصه آنکه از منظر قرآن، نشاط و شادی باید بر مبنای ارزش‌های اخلاقی و ایمانی و الهی قرار گیرد تا منجر به سعادت و تکامل معنوی انسان شود. در مقابل، هر نوع نشاطی که از ریشه‌های دنیاطلبانه و بی‌پایه سرچشمه بگیرد، نه تنها فاقد ارزش‌های معنوی است، بلکه می‌تواند موجب انحطاط فردی و اجتماعی شود. بنابراین، قرآن به‌طور شفاف بین نشاط‌های مثبت و منفی تمایز قائل می‌شود و انسان را به سوی شادی‌های حقیقی مبتنی بر ایمان و تقوا هدایت می‌کند. این یافته‌ها به‌طور کلی نشان می‌دهد که مفهوم نشاط در قرآن نه تنها به بعد

جسمی و دنیوی انسان، بلکه به ابعاد روحی و معنوی نیز ارتباط دارد و هرگونه نشاطی که با اصول اخلاقی و دینی همخوانی نداشته باشد، از نظر قرآن مذموم است.

ملاحظات اخلاقی

پیروی از اصول اخلاق پژوهش

نویسندگان اصول اخلاقی را در انجام و انتشار این پژوهش علمی رعایت نموده‌اند و این موضوع مورد تأیید همه آن‌هاست.

مشارکت نویسندگان

جمع‌آوری داده‌ها: فائزه تقی‌پور

تهیه گزارش پژوهش: علی جانقربان

تحلیل داده‌ها: زینت نجاری

تعارض منافع

نویسندگان این مقاله اعلام می‌دارند که در انجام این پژوهش هیچ‌گونه تضاد منافع وجود ندارد.

حمایت مالی

نویسندگان اظهار می‌دارند که در روند تهیه و نگارش این مقاله، هیچ‌گونه بودجه، گرنت یا حمایت مالی دیگری دریافت نکرده‌اند.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

- ابن منظور، محمد بن مکرم. (۱۳۰۰ق). لسان العرب. المطبعة الميرية.
- اهتمام، حامد؛ و تقی‌پور، فائزه. (۱۴۰۳). «راهبردهای استفاده از شبکه‌های اجتماعی به منظور تقویت نشاط در خانواده». مطالعات راهبردی فرهنگ، ۴(۴)، ۸۷-۱۲۴.
- <https://doi.org/10.22083:scsj.2024.456579.1174>
- بخشایش، علیرضا؛ مرتضوی، مهناز؛ و حائری، محمود. (۱۳۹۰). «بررسی تطبیقی مفهوم شادی و نشاط از دیدگاه اسلام و روانشناسی». فرهنگ در دانشگاه اسلامی، ۱(۱)، ۸۴-۱۰۱.
- نوندورف، کیمبرلی ای. (۱۳۹۵). راهنمای تحلیل محتوا، بخشی، حامد؛ و جلالیان بخشنده، وجیهه. انتشارات جهاد دانشگاهی مشهد.
- حسینی، سیده طویه؛ و کمالی زاده، طاهره. (۱۳۹۱). مفهوم شادی و نشاط در احادیث. فرهنگ در دانشگاه اسلامی، ۱(۱)، ۱۱۷-۱۳۷.
- جعفری، بیتا؛ مطیع، مهدی؛ و حاجی اسماعیلی، محمدرضا. (۱۴۰۱). بررسی رابطه بین سطح امید به زندگی و نشاط درونی خانواده‌ها باقرات و انس با قرآن در خانواده متعالی. سبک زندگی اسلامی با محوریت سلامت، ۶(۲)، ۱-۱۰.
- خاشعی، فاطمه؛ شمشیری، محمدرضا؛ و حبیب‌اللهی، مهدی. (۱۴۰۲). تأثیر فرهنگ‌سازی با تکیه بر سنت‌های الهی موجود در آیه ۷ سوره ابراهیم، بر ایجاد نشاط و امید در جامعه. قرآن، فرهنگ و تمدن، ۴(۴)، ۱۱۱-۱۳۳.
- <https://doi.org/10.22034:jksl.2023.390581.1211>
- تقی‌پور، فائزه؛ و بیکنکاشی، وحید. (۱۴۰۳). تحقیق در اثرات رسانه. انتشارات دانشگاه علامه طباطبائی.
- توکل خانیکی، محمد جواد؛ و قاسمی شهری، سیدعلی. (۱۳۹۹). بررسی نقش تربیتی نشاط معنوی با توجه به گزاره‌های قرآنی و روایی. دوفصلنامه آموزشی تربیتی در قرآن و حدیث، ۶(۱)، ۱۴۳-۱۵۹.
- <https://doi.org/10.22034:iued.2020.240021>
- زینی ملک آباد، هادی؛ نیل ساز، نصرت. (۱۳۹۰). جایگاه شادی و نشاط در قرآن و روایات. فرهنگ در دانشگاه اسلامی زمستان، ۱(۱)، ۵۰-۶۸.
- سجادی زاده، سید علی؛ و رحمت آبادی، اعظم. (۱۴۰۰). نقش توسل به اهل بیت (ع) در ایجاد آرامش و روحیه امیدواری و نشاط جوانان از منظر قرآن و حدیث. دوفصلنامه آموزه‌های قرآن و عترت، ۳(۱)، ۹۱-۷۳.
- شریف‌زاده، حکیم سادات؛ میر محمد تبار، سید احمد؛ و عدلی‌پور، صمد. (۱۳۹۶). بررسی عوامل مؤثر بر نشاط اجتماعی در ایران فراتحلیلی از تحقیقات موجود. راهبرد فرهنگ، ۱۰(۴۰)، ۱۵۹-۱۸۰.
- صادقی‌نیری، رقیه. (۱۳۹۳). مفهوم شادی و نشاط از دیدگاه قرآن، مبانی اسلامی و سیره و کلام ائمه معصومین (ع). فرهنگ در دانشگاه اسلامی، ۱(۱)، ۱۵-۲۹.
- عارف، ابریشم؛ و کاشانی، مجید. (۱۴۰۱). تأثیر شبکه‌های اجتماعی فضای مجازی بر نشاط اجتماعی معلمان شهر تهران در سال ۱۳۹۹. فصلنامه رهپویان ارتباطات و فرهنگ، ۱(۳)، ۸۷-۱۰۰. doi: 10.22034:rcc.2022.253276
- عنبری، موسی. (۱۳۹۷). ستایش شادمانه تبیین؛ نشاط اجتماعی در ایران. انتشارات دانشگاه اصفهان.
- معین، محمد. (۱۳۸۹). فرهنگ معین. فرهنگ معین.
- میریان سیداحمد؛ باقری حسین؛ و برای کوهی، سوسن. (۱۳۹۴). مطالعه تطبیقی شادی و نشاط از دیدگاه اسلام و عهدین. فرهنگ در دانشگاه اسلامی، ۲(۲)، ۵۱-۸۰.
- محمدری شهری، محمد. (۱۳۹۲). الگوی شادی در نگاه قرآن و حدیث (فارسی-عربی). موسسه علمی و فرهنگی دارالحدیث.
- موسوی، میرطاهر، قاسم زاده. (۱۳۹۷). جامعه شناسی شادی؛ رویکرد اجتماعی و شناختی بر مطالعه‌ی شادی. انتشارات آگاه.
- میکائیلی، جعفر؛ خورسندی، مرتضی؛ و همایونی، فاطمه السادات. (۱۳۹۶). بررسی نقش عوامل اجتماعی - اقتصادی مؤثر بر شادی؛ مطالعه موردی جمعیت فعال شهر تهران. پژوهشنامه مددکاری اجتماعی، ۳(۱۲)، ۱-۴۱.
- <https://doi.org/10.22054:rjsw.2017.10035>
- هزارجریبی، جعفر؛ و مرادی، سجاد. (۱۳۹۳). نشاط اجتماعی و عوامل مرتبط با آن. مطالعه در بین دانشجویان دانشگاه علامه طباطبائی. نشریه مطالعات ملی، ۱۵(۴)، ۳-۲۶.
- هزارجریبی، جعفر؛ و صفری شالی، رضا. (۱۳۸۹). بررسی مفهوم شادکامی اجتماعی و عوامل مؤثر بر آن (مطالعه موردی در استان مرکزی). فصلنامه برنامه ریزی رفاه و توسعه اجتماعی، ۱(۳)، ۳۱-۷۲.

Dickey, M.T. (1999). "The Pursuit of Happiness", <http://www.Dickey.org:happy.htm>

Eysenck, H.J. (1990). Happiness, Fact and Myths. Lawrence Erlbaum.

Kifle Gedecho, Ermias. Kim, Seongseop (Sam). (2024). Exploring the spiritual well-being experiences of transnational religious festival attendees: A grounded theory approach, Tourism Management Perspectives, 53(September 2024), 101-289.

<https://doi.org/10.1016/j.tmp.2024.101289>

Lau, Chloe. Chiesi, Francesca. Hofmann, Jennifer. (2020). Cheerfulness and life satisfaction mediated by self-esteem and behavioral activation: A serial mediation model, *Personality and Individual Differences*, 166(1) 110-175.

<https://doi.org/10.1016/j.paid.2020.110175>

Ghatrhei, F. (2008). Survey of happiness relationship and educational factors quality on elementary school in Tehran County. University of Teacher Training.

Diener, E. & M. Seligman. (2002). Very happy people. *American psychological society*, 13(1), 38-56.

Recognizing the Concept of Neshat (Vitality/Joy) in the Holy Quran Based on Content Analysis of Related Verses

Ali Janghorban¹ Faezeh Taghipour² Zinat Najari³

1. MSc Health Service Management, School of Health, Mashhad University of Medical Sciences, Mashhad, Iran.

2. Associate Professor of Communication Sciences and Business Management, Department of Humanities and Law, Isfahan (Khorasgan) Branch, Islamic Azad University, Isfahan, Iran (Corresponding Author).

3. Bachelor of Theology, Faculty of Literature, University of Isfahan, Isfahan, Iran.

Corresponding Email: faezeh.taghipour@gmail.com

 <https://doi.org/10.22034/jksl.2025.515120.1452>

Introduction

Neshat (vitality/joy) is a positive emotion, an innate human desire, and a psychological need that contributes to the well-being of individuals and society. Associated with contentment, optimism, hope, and trust, happiness can positively influence societal progress. Consequently, *Neshat* (vitality/joy) in social interactions fosters mutual trust and a sense of commitment among individuals towards themselves and their surroundings, paving the way for a better life. The concept of happiness and *Neshat* (vitality/joy) has thus garnered significant attention. Given the Quran's profound and enduring perspectives on various subjects, this research delves into the concepts related to *Neshat* (vitality/joy) within its text. It aims to provide a conceptual explanation of happiness and *Neshat* (vitality/joy) in the Quran, explore their contexts and causes, and examine associated approaches in detail.

Methodology

This research employed a qualitative content analysis method with an inductive approach. Initially, specific lists of Quranic verses were compiled, with the Quranic text serving as the research domain. Criterion-dependent purposive sampling was utilized. As the primary focus was on happiness and *Neshat* (vitality/joy), the unit of analysis comprised verses containing any of the following words: *Nashta*, *Farah*, *Nazrah*, *Marah*, *Masroor*, *Nazerah*, *Yastabsher*, *Suroor*, *Naem*, *Bahjah*, *Marhaba*, *Marha*, *Tasur*, *Faraheen*, *Tahbaroon*, and *Fakehin*. The selection of these words was guided by the consensus of five experts in Quranic sciences, with *Neshat* (vitality/joy) and happiness serving as the determining criteria. Subsequently, the meaning of each word was examined within the context of the preceding and succeeding verses to elucidate its concept and then its cause or context. Quranic software was employed to identify verses containing these target words. To derive the final findings, coding was performed in three stages: open, axial, and selective. In the open coding stage, verses containing the research's target words were identified. For axial coding, the general direction and initial codes related to the concept of *Neshat* (vitality/joy) were extracted from these verses. Finally, selective coding was used to categorize these into overarching themes and concepts. To ensure the validity and reliability of the findings, at each stage, after identifying concepts and reviewing the findings, the results were presented to

ten experts and professors in Quranic sciences, sociology, and social and cultural sciences for their review and necessary corrections.

Findings

The results of this research provide a conceptual and semantic analysis of words related to *Neshat* (vitality/joy) found in Quranic verses. The terms “Farah,” “Marah,” “Suroor,” and “Neshat” in the Quran encompass various aspects of anthropology and religion, which can be broadly categorized into two main types: commendable *Neshat* and reprehensible *Neshat*.

1. **Commendable *Neshat*:** Findings indicate that positive and desirable *Neshat* (vitality/joy) in the Quran is primarily associated with human beliefs and an individual’s relationship with God. This form of *Neshat* stems from inner peace, derived from faith in God, the enjoyment of divine blessings, and the attainment of divine satisfaction. Examples include the joy of believers in Paradise, the radiance of believers’ faces on the Day of Judgment, and happiness derived from spiritual and divine victories, all of which clearly illustrate this type of *Neshat*. Furthermore, the Quran highlights the role of faith and good deeds in cultivating happiness and *Neshat* (vitality/joy), presenting it as a consequence of reliance on God and belief in His promises.
2. **Reprehensible *Neshat*:** This category of *Neshat* is linked to pride, worldly possessions, and illicit pleasures. Quranic verses underscore the undesirability of joys stemming from arrogance and conceit. The Quran cautions that happiness founded on material wealth and fleeting desires not only fails to provide true *Neshat* (vitality/joy) but also leads to spiritual corruption and moral degradation. Specifically, verses referencing the pride of Qarun and the rejoicement of the rebellious disbelievers criticize such *Neshats* as distractions from the righteous path.
3. **Natural Vitality and Joy:** Quranic verses also refer to a type of *Neshat* (vitality/joy) that arises from nature and the surrounding environment. Natural provisions, such as rain and the growth of plants, are presented as signs of God’s power and natural resources for which humans should be grateful. This form of natural freshness, akin to the *Neshat* (vitality/joy) experienced from the blessings of Paradise, is recognized as a positive and comforting aspect of human life.

Conclusion

From the Quranic perspective, *Neshat* (vitality/joy) and happiness should be grounded in moral, faith-based, and divine values to foster human well-being and spiritual perfection. Conversely, any form of *Neshat* (vitality/joy) originating from worldly and unfounded sources is not only devoid of spiritual value but can also precipitate individual and social degradation. Consequently, the Quran draws a clear distinction between positive and negative *Neshats* (vitality/joy), guiding humanity towards true happiness, which is rooted in faith and piety. These findings collectively elucidate that the concept of *Neshat* (vitality/joy) in the Quran pertains not only to the physical and worldly dimensions of human existence but also to the spiritual and moral ones. Any *Neshat* (vitality/joy) inconsistent with ethical and religious principles is deemed reprehensible from the Quranic standpoint.

Keywords

Quran, Mercy, Hope, *Neshat* (vitality/joy), Content Analysis.

Ethical Considerations

Compliance with research ethics

The authors observed the ethical principles in conducting and publishing this scholarly research, and this is confirmed by all of them.

Conflict of interest

The authors declare that they have no conflict of interest.

Funding statement

The authors declare that no funds, grants, or other support were received during the preparation of this manuscript.

References

Qur'ān Karīm.

- Anbari, M. (2018). *Setāyesh-e shādmāneh-ye tabyīn; neshāt-e ejtemā'ī dar Īrān*. University of Isfahan Press. [In Persian]
- Aref, A., & Kashani, M. (2022). "The Impact of Social Networks in Cyberspace on the Social Cheerfulness of Teachers in Tehran in 2020." *Quarterly Journal of Communication and Culture Pioneers*, 1(3), 87-100. <https://doi.org/10.22034/rcc.2022.253276> [In Persian]
- Bakhshayesh, A., Mortezaei, M., & Haeri, M. (2011). "A Comparative Study of the Concept of Happiness and Cheerfulness from the Perspective of Islam and Psychology." *Culture in the Islamic University*, 1(1), 84-101. [In Persian]
- Dickey, M. T. (1999). "The Pursuit of Happiness." <http://www.dickey.org/happy.htm>
- Diener, E., & Seligman, M. (2002). "Very Happy People." *American Psychological Society*, 13(1), 38-56.
- Ehtemam, H., & Taghipour, F. (2024). "Strategies for Using Social Networks to Strengthen Cheerfulness in the Family." *Strategic Studies of Culture*, 4(4), 87-124. <https://doi.org/10.22083/scsj.2024.456579.1174> [In Persian]
- Eysenck, H. J. (1990). *Happiness, Facts and Myths*. Lawrence Erlbaum.
- Ghatrhei, F. (2008). *Survey of Happiness Relationship and Educational Factors Quality on Elementary School in Tehran County*. University of Teacher Training.
- Hezarjaribi, J., & Moradi, S. (2014). "Social Cheerfulness and Related Factors: A Study among Students of Allameh Tabatabai University." *National Studies Journal*, 15(4), 3-26. [In Persian]
- Hezarjaribi, J., & Safari Shali, R. (2010). "A Study of the Concept of Social Happiness and Factors Affecting It (Case Study in Markazi Province)." *Welfare and Social Development Planning Quarterly*, 1(3), 31-72. [In Persian]
- Hosseini, S. T., & Kamalizadeh, T. (2012). "The Concept of Happiness and Cheerfulness in Hadiths." *Culture in the Islamic University*, 1(1), 117-137. [In Persian]
- Ibn Manzūr, M. ibn M. (1883). *Lisān al-'Arab*. Al-Maṭba'ah al-Mīrīyah. [In Arabic]
- Jafari, B., Moti, M., & Hajji Esmaili, M. R. (2022). "Investigating the Relationship between the Level of Life Expectancy and Inner Cheerfulness of Families with Recitation and Familiarity with the Qur'ān in the Transcendent Family." *Islamic Lifestyle with a Focus on Health*, 6(2), 1-10. [In Persian]
- Khashei, F., Shamshiri, M. R., & Habibollahi, M. (2023). "The Effect of Culturalization Based on Divine Traditions in Verse 7 of Surah Ibrāhīm on Creating Cheerfulness and Hope in Society." *Qur'ān, Culture and Civilization*, 4(4), 111-133. <https://doi.org/10.22034/jksl.2023.390581.1211> [In Persian]
- Kifle Gedecho, E., & Kim, S. (S.). (2024). "Exploring the Spiritual Well-Being Experiences of Transnational Religious Festival Attendees: A Grounded Theory Approach." *Tourism Management Perspectives*, 53, 101-289. <https://doi.org/10.1016/j.tmp.2024.101289>
- Lau, C., Chiesi, F., & Hofmann, J. (2020). "Cheerfulness and Life Satisfaction Mediated by Self-Esteem and Behavioral Activation: A Serial Mediation Model." *Personality and Individual Differences*, 166(1), 110-175. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2020.110175>
- Mikaeli, J., Khorsandi, M., & Homayouni, F. S. (2017). "Investigating the Role of Socio-Economic Factors Affecting Happiness: A Case Study of the Active Population of Tehran." *Social Work Research Journal*, 3(12), 1-41. <https://doi.org/10.22054/rjsw.2017.10035> [In Persian]
- Mirian, S. A., Bagheri, H., & Barari Kouhi, S. (2015). "A Comparative Study of Happiness and Cheerfulness from the Perspective of Islam and the Testaments." *Culture in the Islamic University*, 2(2), 51-80. [In Persian]
- Moein, M. (2010). *Farhang-e Moein*. Farhang-e Moein. [In Persian]

- Mohammadi Rey Shahri, M. (2013). *Algū-ye shādī dar negāh-e Qur'ān va ḥadīth (Fārsī- 'Arabī)*. Dār al-Ḥadīth. [In Persian]
- Mousavi, M. T., & Qasemzadeh. (2018). *Jāme 'eh-shenāsī-ye shādī; rüykarde-e ejtemā'ī va shenākhtī bar moṭāle 'eh-ye shādī*. Agah Publications. [In Persian]
- Neuendorf, K. A. (2016). *Rāhnamā-ye taḥlīl-e moḥtavā* (H. Bakhshi & V. Jalaian Bakhshandeh, Trans.). Jahād-e Dāneshgāhī-ye Mashhad. [In Persian]
- Sadeghi Niri, R. (2014). "The Concept of Happiness and Cheerfulness from the Perspective of the Qur'ān, Islamic Principles, and the Conduct and Words of the Infallible Imams (AS)." *Culture in the Islamic University*, 1(1), 15-29. [In Persian]
- Sajjadizadeh, S. A., & Rahmatabadi, A. (2021). "The Role of Tawassul to the Ahl al-Bayt (AS) in Creating Calmness and a Spirit of Hope and Cheerfulness in Youth from the Perspective of the Qur'ān and Hadith." *Qur'ān and 'Itrat Teachings*, 3(1), 73-91. [In Persian]
- Sharifzadeh, H. S., Mir Mohammad Tabar, S. A., & Adlipour, S. (2017). "Investigating the Factors Affecting Social Cheerfulness in Iran: A Meta-Analysis of Existing Research." *Culture Strategy*, 10(40), 159-180. [In Persian]
- Taghipour, F., & Beyktashi, V. (2024). *Tahqīq dar āsarāt-e resāneh*. Allameh Tabatabai University Press. [In Persian]
- Tavakoli Khaniki, M. J., & Ghasemi Shahri, S. A. (2020). "Investigating the Educational Role of Spiritual Cheerfulness According to Qur'ānic and Narrative Statements." *Educational Teachings in the Qur'ān and Hadith*, 6(1), 143-159. <https://doi.org/10.22034/iued.2020.240021> [In Persian]
- Zeini Malekabad, H., & Nilsaz, N. (2011). "The Position of Happiness and Cheerfulness in the Qur'ān and Narrations." *Culture in the Islamic University*, 1(1), 50-68. [In Persian]

How to cite:

Janghorban, Ali., Taghipour, Faezeh., & Najari, Zinat. (2025). Recognizing the Concept of Neshat (Vitality/Joy) in the Holy Quran Based on Content Analysis of Related Verses. *Quran, Culture And Civilization*, 7 (1), 49-68.
<https://doi.org/10.22034/jksl.2025.515120.1452>